

Kształtowanie kompetencji audiowizualnych jako element wspomagający edukację językową i kulturową obcokrajowców

DOROTA TOMCZUK

Edukacja językowa obcokrajowców powinna ukierunkowana interkulturowo, co oznacza, że zajęcia, oprócz nauki języka, powinny uwzględniać również kulturę danej społeczności i służyć kształtowaniu określonych postaw i umiejętności. Realizacji tych celów sprzyja kształtowanie kompetencji audiowizualnych uczniów z wykorzystaniem mediów, szczególnie filmu.

W proces nauczania języków obcych nauczyciele często włączają środki społecznego komunikowania, takie jak prasa, radio, telewizja i internet, które są integralną częścią kultury masowej. Dotyczy to także edukacji językowej i kulturowej obcokrajowców w polskich szkołach. Kwestie kształcenia językowego i kulturoznawczego nierozdzielnie wiążą się z obecnością mediów w życiu uczniów. Edukacja tej grupy powinna przebiegać zgodnie z założeniami nurtu interkulturowego w dydaktyce języków obcych, czyli uwzględniać nierozdzielny związek procesu komunikacji z kulturą. Zajęcia spełniające to założenie nie tylko realizują cele kognitywne i są platformą przekazu informacji o kulturze języka docelowego, lecz także pomagają w kształtowaniu określonych postaw i rozwoju interkulturowych strategii i umiejętności, na przykład policentryzmu, dystansu wobec przyjmowanych ról, metakomunikacji (por. Mackiewicz 2014).

Film w edukacji językowej i kulturoznawczej

W literaturze przedmiotu wielokrotnie podkreślano, że głównym celem wykorzystania materiałów audiowizualnych podczas zajęć jest nauczanie języka z uwzględnieniem jego naturalnej różnorodności, a także prezentacja kultury danego obszaru językowego (por. Wolak 2013). Do tego celu doskonale nadają się filmy, na przykładzie których można uczniom zademonstrować sposoby użycia języka w różnych sytuacjach komunikacyjnych, a dodatkowo objaśnić realia życia w danym kraju i zainicjować dyskusję nad realnymi problemami. Odpowiednio dobrane materiały audiowizualne zwiększają motywację uczniów, dzięki przyciągnięciu ich uwagi, zaciekawieniu ich określonymi tematami, a także przybliżeniu mentalności mieszkańców danego kraju.

Wykorzystanie polskich filmów w edukacji językowej i kulturoznawczej obcokrajowców daje nauczycielom ogromne możliwości dydaktyczne. Dzieło filmowe, będące często odbiciem życia kraju i jego mieszkańców, ukazujące tożsamość kulturową naszych czasów (ale i minionych epok), a przy tym łączące warstwę wizualną z werbalną, może być

wykorzystane jako świetny materiał pomocniczy podczas zajęć z obcokrajowcami. Jak słusznie zauważa jeden z badaczy zajmujących się nauczaniem języka polskiego jako obcego: (...) *żyjemy dziś w kulturze audiowizualnej i to ona w dużym stopniu kształtuje świadomość i wiedzę o otaczającym nas świecie. Filmy oraz projekcje multimedialne są wszechobecnyymi formami przekazu informacji na wszystkich etapach i niemalże we wszystkich dziedzinach edukacji. Świadczy to o sile oddziaływania mediów na odbiorców. Potencjał oddziaływania filmu może być wszakże wykorzystany w komunikacji interkulturowej dla celów dydaktycznych. Film znakomicie przybliży odbiorcy kulturę i realia życia kraju, w którym dzieje się akcja. Bariery językową łatwo pokonać poprzez dodanie napisów, ale nawet bierne osłuchiwanie się z językiem obcym ma znaczenie w procesie nauki języka obcego* (Jelonkiewicz 2011:89).

Nauczanie języka polskiego jako obcego

Kwestia nauczania językowego obcokrajowców w polskich szkołach nie jest marginalna – w polskich szkołach pojawia się coraz więcej osób ze słabą znajomością języka polskiego. Przykładem może być sytuacja w VI Liceum Ogólnokształcącym w Lublinie¹. Wychodząc naprzeciw potrzebom rynku edukacyjnego, szkoła ta zaczęła przyjmować uczniów zza wschodniej granicy – najczęściej Ukraińców o polskich korzeniach, a z czasem także Uzbeków lub Tadżyków.

Podstawę prawną przyjmowania obcokrajowców do polskich szkół stanowi Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 września 2016 r. w sprawie kształcenia osób niebędących obywatelami polskimi oraz osób będących obywatelami polskimi, które pobierały naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw. Zgodnie z nim uczeń przybywający z zagranicy zostaje kwalifikowany do odpowiedniej klasy i przyjęty do publicznej szkoły na podstawie stosownych dokumentów, o ile dana placówka dysponuje odpowiednią liczbą wolnych miejsc. Przyjęcie ucznia zależy również od decyzji dyrektora danej placówki, a także od wyniku sprawdzianu wiedzy, uzdolnień, umiejętności, znajomości języka kandydata i rozmowy kwalifikacyjnej, która może być przeprowadzana w języku obcym.

Największym wyzwaniem dotyczącym obcokrajowców w szkołach – zwłaszcza w związku z koniecznością zdawania przez nich matury – jest nauczanie ich języka

polskiego, a także możliwie szerokie zapoznanie z polską kulturą. Często okazuje się, że po przyjeździe do Polski, mimo stałego przebywania w polskojęzycznym środowisku, nowi uczniowie wykazują tendencję do spędzania czasu głównie w gronie rodaków, co przekłada się na to, że rzadziej używają języka polskiego w codziennych sytuacjach i słabiej integrują się z polskojęzycznymi rówieśnikami. W rozporządzeniu znajduje się też zapis dotyczący osób nie znających języka polskiego w stopniu wystarczającym do korzystania z nauki, zgodnie z którym organ prowadzący może zorganizować dodatkową bezpłatną naukę języka polskiego w szkole.

Istniejące regulacje prawne² pozwalają dostosować formę egzaminu maturalnego do możliwości cudzoziemców, między innymi poprzez wydłużenie czasu jego trwania i umożliwienie korzystania ze słowników. Koniecznej jednak było doprowadzenie wszystkich uczniów do takiego poziomu znajomości języka polskiego, który umożliwiłby im pomyślne zaliczenie tego egzaminu. W gronie kadry pedagogicznej VI Liceum Ogólnokształcącego w Lublinie pojawił się w związku z tym pomysł wykorzystania starannie dobranych polskich filmów podczas zajęć językowych dla obcokrajowców. Celem wprowadzenia tego rodzaju materiałów dydaktycznych było – oprócz edukowania językowego uczniów – zapoznanie ich z polską kulturą. Jak słusznie twierdzi Aleksandra Achtelek: *By obcokrajowiec mógł poprawnie funkcjonować w procesie kulturowego kontekstowania, musi posiadać rozbudowaną wiedzę z zakresu wartości obowiązujących w naszej kulturze. Wiedza ta powinna mu zostać w dużym stopniu przybliżona przez nauczyciela, ponieważ sam nie jest w stanie samodzielnie i poprawnie odczytywać faktów kultury* (Achtelek 2005:214).

Wykorzystywanie filmów w nauczaniu języków obcych wiąże się, co trzeba zaznaczyć, z pewnymi trudnościami, wynikającymi choćby z tego, że nie są one produkowane pierwotnie dla celów dydaktycznych, nie zawierają więc żadnych uproszczeń językowych. Odbiór filmu w jego oryginalnej wersji może nie być łatwy, szczególnie jeśli odbiorcami są obcokrajowcy: dialogi narzucają określone tempo, konieczna jest także recepcja języka obcego na różnych płaszczyznach stylistycznych. Stąd uzasadniony jest postulat wykorzystywania filmów w nauczaniu języka obcego na poziomie przynajmniej średnio zaawansowanym (Kozłowski 1991:186).

1 Analizowany przypadek dotyczy wieloletnich doświadczeń w nauczaniu języka polskiego jako obcego w VI Liceum Ogólnokształcącym im H. Kołłątaja w Lublinie. Wszelkie dane otrzymałam dzięki uprzejmości dyrektorki tej placówki.

2 Komunikat dyrektora Centralnej Komisji Egzaminacyjnej z 9 września 2016 r. w sprawie szczegółowych sposobów dostosowania warunków i form przeprowadzania egzaminu maturalnego w roku szkolnym 2016/2017.

Utrudnienia te warto jednak przezwyciężyć, ze względu na korzyści, jakie daje zastosowanie tego typu narzędzi edukacyjnych – między innymi możliwość kształcenia zintegrowanych sprawności językowych, a także włączenia w naukę informacji o życiu społecznym i kulturowym na danym obszarze językowym³.

Film jako pomoc dydaktyczna w nauczaniu języków obcych

Ustalenia badaczy, analizujących wykorzystanie filmu jako pomocy dydaktycznej na lekcjach języka niemieckiego jako obcego (przydatne także w rozważaniach na temat potrzeb edukacyjnych osób uczących się innych języków) dowodzą, że praca z filmem na lekcjach dotyczy najczęściej podnoszenia kompetencji komunikacyjnych uczniów (ważna recepcja wydarzeń na ekranie), a następnie konstruowania przez nich wypowiedzi pisemnych i ustnych na temat obejrzanego dzieła. Film daje jednak znacznie większe możliwości edukacyjne – jako wytwór kultury określonego kraju umożliwia nauczanie transkulturowe, a także kształcenie estetyczne i poszerzanie wiedzy o świecie (Bauernfeind, 2015:56-57). Medium filmowe daje nauczycielowi wiele możliwości rozwijania u uczniów podstawowych sprawności: czytania, pisania, słuchania i mówienia. W zależności od założonego celu, filmy mogą być wykorzystywane na poziomie treści (jako wprowadzenie w dany temat lub poszerzenie omawianego bloku zagadnień), języka (jako element ćwiczeń), a także kulturowym (prezentacja informacji o danym kraju). W odniesieniu do tego ostatniego punktu warto dodać, że w filmach uchwycony jest (choć czasem artystycznie przetworzony) obraz społeczeństwa. Ulice, budynki, wnętrza oraz aktywność ludzi w codziennych sytuacjach są niejako „mimochoodem” nośnikami wiedzy kulturoznawczej, pobudzającymi wyobraźnię oglądających. Uczniowie, oglądając film, mogą podejrzeć obce im społeczeństwo, a jednocześnie uczestniczyć w jego życiu, poprzez „wcielenie” się w osoby z innej kultury (Bakalarz-Zakos 2015:192).

Wykorzystanie polskich filmów podczas zajęć językowych dla obcokrajowców wymaga starannego doboru materiału. Oprócz selekcji scen filmowych do ćwiczeń językowych lub rozwijania kompetencji komunikacyjnych uczniów (rozumienie ze słuchu, rozumienie tekstów pisanych), równie ważne jest, żeby wykorzystać materiał audiowizualny do poszerzenia wiedzy słuchaczy na

temat Polski. Takie podejście umożliwia zmotywowanie uczniów do nauki języka oraz zainteresowanie ich filmem polskim (czy szerzej – polską kulturą). Bez wątpienia (...) *film jako tekst kultury spełnia ważną rolę edukacyjną na zajęciach z cudzoziemcami. Żyjemy w cywilizacji audiowizualnej i ta forma przekazu informacji oraz treści kulturowych staje się najpopularniejsza i najskuteczniejsza* (Jelonkiewicz 2011:87). Przy wyborze konkretnych filmów pomocne mogą być specjalistyczne opracowania, zawierające katalogi dzieł, które powinny się znaleźć w programach edukacji filmowej skierowanej do cudzoziemców (np. Tambor, 2012), prezentujące filmy sklasyfikowane według różnych kategorii (np. ze względu na twórcę, aktorów, tematykę). W tego typu publikacjach nauczyciele mogą znaleźć odniesienia do literatury (filmowe adaptacje dzieł literackich), języka i realiów kulturowych, ułatwiający nie tylko interpretację dzieł, ale i ich dobór na zajęcia.

Jednym z filmów, który może być wykorzystany podczas zajęć jest „Kingsajz” w reżyserii Juliusza Machulskiego, komedia z roku 1987, w której reżyser „*pod płaszczykiem*” humoru tworzy mądre metafory otaczającej nas rzeczywistości, dzięki czemu stają się one ważnym głosem w kulturze, zwracającym uwagę na problemy współczesnego świata (Jaszczyk 2018).

Tytuł filmu (ang. *king size*, królewski rozmiar) nawiązuje do kluczowego dla fabuły eliksiru, który pozwala krasnoludkom zyskać rozmiary człowieka, zamieszkać w naszym świecie i korzystać nie tylko z dostępnych atrakcji, ale przede wszystkim z wolności, której brakuje w rodzimej Szwecji. Atutem filmu jest zarówno staranna selekcja wydarzeń, dzięki której widz utrzymywany jest w ciągłym napięciu, jak i montaż, wprowadzający odbiorcę w rolę bezpośredniego świadka wydarzeń, zaś wiarygodna psychologicznie konstrukcja postaci sprzyja identyfikowaniu się z nimi (por. Jaszczyk 2018). Wszystko to sprawia, że uczniowie mogą łatwo śledzić rozwój fabuły, a po zakończonym seansie, dzięki pytaniom pomocniczym (sprawdzającym lub uzupełniającym) i analizie charakterystyki bohaterów – podjąć dyskusję na tematy dodatkowe (np. portret społeczeństwa PRL czy wizja państwa totalitarnego na przykładzie Szwecji). Prowadzący zajęcia może zaproponować także analizę i interpretację zakończenia filmu, poddać pod dyskusję wykorzystane metafory – możliwości jest wiele, a ich wykorzystanie zależy wyłącznie od zainteresowań uczniów i inwencji nauczyciela.

3 O korzyściach płynących z wykorzystywania filmów na zajęciach języka obcego oraz o roli wiedzy o kulturze w edukacji językowej autorka pisała wielokrotnie, także na łamach *Języków Obcych w Szkole*, natomiast problematykę pracy z wykorzystaniem mediów w nauczaniu języka polskiego obcokrajowców podejmuje w swoich badaniach m.in. M. Jelonkiewicz.

Ten ostatni może skorzystać z bogatych profesjonalnych materiałów dydaktycznych i inspirujących pomysłów, dostępnych zarówno w literaturze przedmiotu, jak i w internecie. Warto podjąć ten wysiłek, bo – jak pokazuje praktyka – wykorzystanie filmów na lekcjach dla obcokrajowców może być nie tylko elementem kształcenia językowego, ale i podstawą szerszej edukacji audiowizualnej i kulturowej.

BIBLIOGRAFIA:

- Achtelik A. (2005) Nauczanie kultury polskiej wobec problematyki aksjologicznej. W: Garncarek P. (red.) (2005) Nauczanie języka polskiego jako obcego i kultury polskiej w nowej rzeczywistości europejskiej. Warszawa, 210-220.
- Bakalarz-Zakos A. (2015) „Bilder im Kopf verändern” – Indirekter Landeskundeunterricht mittels österreichischer Filme am Beispiel eines Filmprojekts im Deutsch-als-Fremdsprache-Unterricht in Indien. W: Welke T. / Faistauer R. (red.) (2015) Film im DaF / DaZ-Unterricht. Wien: Praesens Verlag, 192-204.
- Bauernfeind V. (2015) Lernen mit Film: eine Frage der Einstellung? W: Welke, T. / Faistauer, R. (red.) (2015) Film im DaF/DaZ-Unterricht. Wien: Praesens Verlag, 54-65.
- Jaszczyk J. (2018) Polskie kino gatunkowe na przykładzie „Kingsajz” (1987) Juliusza Machulskiego. [edukacjafilmowa.pl] [data dostępu 07.04.2018].
- Jelonkiewicz M. (2011) Scenariusze i listy dialogowe „Dekalogu” Krzysztofa Kieślowskiego jako teksty kultury na zajęciach z cudzoziemcami. W: Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, t. 18, 87-97.
- Kozłowski A. (1991) Literatura piękna w nauczaniu języków obcych. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Mackiewicz M. (2014) Wiedza kulturowa i rozwój kompetencji interkulturowej jako cele i motywy uczących się języka niemieckiego. W: Języki Obce w Szkole, nr 3, 88-96.

- Tambor A. (2012) Polska półka filmowa. 100 filmów, które każdy cudzoziemiec zobaczyć powinien. Katowice: Gnome.
- Tomczuk D. (2013) Film jako kontekst dzieła literackiego w dydaktyce nauczania literatury. W: Orbis Linqvarum, t. 39, 317-324.
- Tomczuk D. (2017) Lekcja języka obcego jako seans w starym kinie a kształcenie kulturoznawcze. W: Języki Obce w Szkole, nr 4, 42-47.
- Tomczuk D. (2012) Metody audiowizualne i media w nauczaniu języków obcych. W: Języki Obce w Szkole, nr 3, 31-36.
- Wolak A. (2013) Media audiowizualne na lekcji języka obcego na przykładzie reportażu telewizyjnego. W: Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, t. 20, 293-301

NETOGRAFIA:

- www.edukacjafilmowa.pl [data dostępu: 07.04.2018].
- www.filmpolski.pl [data dostępu: 07. 04. 2018].
- www.rmfm24.pl/fakty/polska/news-dzieci-zza-buguchca-sie-uczyc-w-polsce-stac-na-to-nielicznych,1032122 [data dostępu: 20. 03. 2018].

DR HAB. DOROTA TOMCZUK Adiunkt w Katedrze Kultury Kra-
jów Niemieckojęzycznych w Instytucie Filologii Germańskiej Katolickiego
Uniwersytetu Lubelskiego. W kręgu jej zainteresowań badawczych, obok
badań nad kierunkami rozwoju teatru współczesnego, znajduje się również
refleksja nad gatunkami filmowymi oraz nurtami rozwoju prasy i radia.
Interesują ją także adaptacje filmowe jako szczególny przypadek związków
filmu i literatury, kontekst kulturowy kina oraz zagadnienia związane z dy-
daktyzacją sztuk audiowizualnych.